

הלכות יום הכפורים סימן תרי"ט

(ג) ואחר-כך אומר (ג) 'שְׁהֲחַיֵנו' (ד) בְּלֵא כוּס. הגה ואחר-כך מתפללים ערבית. ונהגים לומר 'כל נדרי' (ה) בעודו (ז) יום, וממשיך בנגונים (ו) עד הלילה. ואמרים אותו שלש פעמים, וכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (מהרי"ל). וכן אומר השליח-צבור שלש פעמים 'ונסלח לכל עדת וגו'', והקהל אומרים שלש פעמים 'יאמר ה' סלחתי כדברך' (מנהגים). ואל ישנה אדם מפנהג העיר (ז) אפלו בנגונים או בפיוטים שאמרים גם (מהרי"ל): **ב יבלי יום-הכפורים ומתרתו אומרים פרוף שם כבוד מלכותו לעולם ועד' (ח) בקול רם. (ט) האם חל בשבת, אומרים 'ויכלו' (י) וברכה אחת מעין שבע וחזרתם 'מקדש לשבת' (יא) ואינו מזכיר של יום הכפורים: (ואין אומרים 'אבינו מלכנו' בשבת, אכל שאר הסליחות והתחנות אומר כמו בחל) (ריב"ש סימן תתיב ומנהגים): ד (יב) צריך להעמיד אחד לימין שליח-צבור ואחד לשמאלו: ה ייש (ט) שעומדים על רגליהם כל היום (יג) וכל הלילה: ו נהגים (יד) ללון בבית-הכנסת ולומר (1) שירות ותשבחות כל**

ג עובדי מ' ד טור
קשם מנהג אשכנז על
פי מדרש רבה פרשת
ואתחנן ה מירא
ודבא שבת כ"ד טור
על-פי פרוף רבי
אליעזר. וכן כתב
הקנות מיטו: קשם
מכלתא ד טור על-פי
מדרש שהביא בסימן
תרו ח קשם מביתא
מקרי: וישלים וקא
י"ט

שערי תשובה

העתי צריך לשנות ולומר ויגידו או יגידו, הניין בחיר' ותדלית בגוש, וכן בכלם דנשבע כו', וכתב שלוש דלברי ר"ת הוא טוהג בשתי הלשונות ולכלל הנפש ונדונא ונדוני, ואשפתענא ודנשפטא, דאסנא ודניר כו' מיום כפורים ששבר כו' ומ"כ זה כו' לצאת די חבל כו', ע"ש, וקרא שהתירי יכול לומר בן בלחש בפ"ע אכל הש"ן בצבור אין לו לשנות מנחם וקראל בפי כל: [*] אם חל כו'. עין לבוש ומנ"א שאל באהבה מקרא קדש, ומ"מ שפיר אומרים ותמן לנו באהבה את יום השבת כו', בן מכאר בלבוש וכ"כ בדגול מרובה. ועין לעיל סימן תתקכ:

באר היטב

זה ג' פעמים: (ג) שְׁהֲחַיֵנו. וכתב לאמרה בלחש עם הש"ן וסיקא קדש הש"ן שיאמר אמן: (ז) יום. משום דדוקא להפטר נדרים שאין מפירין בשבת וי"ט ולכן צ"ל מבע"י, ב"ח. והקהל אומרים כל נדרי עם הש"ן בלחש, דאין תנאי הש"ן מועיל לצבור, ד"מ, לבוש. ומנהג פשוט הוא להחשף בטלית מבע"י ומברכין עליו, וכ"כ האר"י ז"ל. ואם נתעשר בלילה אין לברך עליו. ועין ספר הפננת ועין יד-ארתן. והבאר-היטב אשר לפני לא דק בזה, ע"ש: (ח) שעומדים. הנינו בשעת תפלת ערבית, אכל מי שעומד כל הלילה לא יוכל להתפלל בכנה ביום, כנה"ג. ויזהרו שלא ישאו נקביהם. ואם נחלשו יכולים לסמך לשום דבר, מהרי"ל, ד"מ. וטעם העמידה, להיות דגמת המלאכים, ולכן הנשים לא יעמדו, מט"מ. ומי שעומד פעם א' ודעתו לעשות פן כל ימיו צריך הקרה: (1) שירות. ומי שישנן ויגע יאמר ע"פ ד' מזמורים הראשונים שבתהלים קדש שישבב פי הם מסגלים שלא יבוא לידי קרי, שבהם ש"ו תבות וד' מזמורים יעלה למגן קרי. וטוב שלא יטעף בקרים וקטנות מהמקמין, וע"פ לא יקפה רגליו, של"ה. והלשן בבחיכ"ע ילשן במערכב או בכהכ"ע של נשים, דהנשן בבהכ"ע

משנה ברורה

התנאים, ונהגין אנו וברכנו הם, ולפי זה צריך לומר "די נדרינא ודמפנענא" לשון עתיד. והתוסף אברהם מסיק אפלו לדעת רבנו הם גם-כן יכול לומר בתוכה אחת "דנדנא", דלשון זה גם להתב משמע. והקהל יאמרו עם השליח-צבור בלחש, דאין תנאי השליח-צבור מועיל לצבור: (ג) ואחר-כך אומר 'שְׁהֲחַיֵנו'. וגם הצבור (ו) יאמרו כל אחד בלחש. וטוב שימחרו לסיים הברכה שמברך לעצמו, כדי ששקסוים השליח-צבור הברכה יאמרו אמן. ומכל מקום יש להשליח-צבור לזהר (1) שיכונן להוציא הצבור, מי מהם שירצה לצאת בברכות: (ד) בְּלֵא כוּס. דכיון דמברך 'שְׁהֲחַיֵנו', (מ) אפלו אם הוא עדין מקבוע יום, קבל לה עלה קדשת יום-הכפורים ואסור למשתי, ואי ניתיב לתינוק, אתי למסרף לשתות ביום-הכפורים אפלו כשיגיע לשנת י"ג. והעשף בטלית⁶ מקבוע יום כדי לברך, משום דבליילה אין ברכין אפלו על כסות המותר ליום. ועין לעיל סימן יח סעיף קטן ז במשנה ברורה⁶: (ה) בְּעוֹד יוֹם. אף על-גב דאנו סוכרין רבננו ביום ומתנין על להבא שלא יחולו, (ט) מכל מקום דמי קצת להפטר נדרים שאין מפירין בשבת יום-טוב, והוא הדין יום-הכפורים: (ו) עַד הַלַּיְלָה. כדי להתפלל (י) ערבית בלילה. ואם עדין לא הגיע זמן קריאת שמע, יאמרו איהו מזמורי תהלים קדש ערבית: (ז) אַפְלוּ בְּנִגּוּנִים. כי על-ידי זה מקבל דעת הקהל. (ח) אין אומרים "באהבה מקרא קדש" אין קדש", (יג) ובמקומות שנהגין לומר "באהבה מקרא קדש" אין לשנות. (יג) ואם חל בשבת אין אומרים "אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו", דכיון שהוא יום תענית אין כל-כך צוין

שער הציון
(1) אחרונים: (1) משה-אפרים. וכתב עוד שם, דיש להזהיר לזשים שנהגות לומר 'שְׁהֲחַיֵנו' בשעת הנלקת הנרות בבית, שלא יאמרו שנית ברכת 'שְׁהֲחַיֵנו' בבית-הכנסת אלא ישמעו מש"ן וינגנו אמן: (2) פוסקים: (2) מגן-אברהם: (3) מגן-אברהם: (4) מגן-אברהם: (5) מגן-אברהם: (6) מגן-אברהם: (7) דגול מרובה וש"א: (8) אחרונים: (9) לבוש. ואף דבתפלת נעילה כשחל יום-הכפורים בשבת מזכירין של שבת אף שאם לא היה יום-הכפורים לא היו אומרים אותו בשבת, שאני התם שהיום הוא שנתחייב בארבע תפלות, מה שאין בן הכא שאפלו בשבת אינה חובה בערבית אלא משום סנה: (10) מגן-אברהם ומשה-אפרים: (11) בית-יוסף. והנינו על זמן שאומרים סליחות ותפלות עומדים, והכל לפי מה שמרשיש בכחו, (נפמיג). וזה לשון משה-אפרים: כלל הענין, מי שאינו יודע בעצמו שלא יזיק לו העמידה שיתנגמם בשעת התפלה או שלא יוכל לכתן כראוי, עברה היא בידו, ואפלו לעמד ביום, אם יזיק לו העמידה שיהא עיף ויגע ולא יוכל לכתן כראוי, מי שעושה פן גוהג פעם אחת ובודעתו היה לעשות פן כל ימיו, אם דעתו לחזור שלא יעשה פן ביום-הכפורים אחר צריך התרה, עד פאן לשונו: (12) כי אין יכולין להדמות להם, כמו שכתב סימן תרי: (13) מגן-אברהם. ואפלו אם בפעם הראשון לא סמך ככל, דמסקמא אדעסא דמנהגא קבל, ונהי הפנהג לסמך (נמט"א): (כא) אחרונים:

מילואים

הלכות יום הכפורים סימן תריט

המשך מעמוד קודם

המנהג בזמנינו, כתב בלח ארץ ישראל (דיני יום כיפור) להוסיף נוסח זה של ר"ת אחרי הנוסח 'מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים זה'.

3) והאם אפשר לסמוך על תנאי זה מכאן ולהבא שלא יחולו הנדרים, כתב הרמ"א (יו"ד סי' ריא ס"א) שיש לסמוך על זה רק לצורך גדול. ומי'מ לענן מי שקיבל על עצמו לעשות איזה מצוה או איזה חסד עם חברו או נהג איזה הנהגה טובה שלש פעמים ולא התנה שיהיה בלי נדר (שהדין הוא שאפילו שלא אמר בלשון נדר שדינו כנדר משום הדרשה ש'ביפ"ר' זה צדקה), הורה הגר"ש איערבך (הליכות שלמה ראש השנה פ"א ס"ט ודבר הלכה אות יב) שכיון שהוא עצמו אין כוונתו לנדר או שבוטח רק התורה מחשיבה את זה כנדר, לכן באופן שגילה דעתו מקודם והתנה שלא יחול, נראה שאפשר לסמוך על התנאי, והרי זה כאומר בפיורש שיהיה בלי נדר, וכן כתב בשו"ת שלמת חיים (יו"ד סי' סב), וכן הורה החו"מ הגר"י קניבסקי (אעלה בתמר אות מז). אלא שהוסיף הגר"ש איערבך (שם ארחות הלכה הע' 37), שגם בזה נהגים שלא להתיר אלא על ידי שאלה לחכם, וכן הורה הגר"ש וואזנר (קונטרס מבית לוי עניני יו"ד עמ' רה הע' ז) שאין להקל בזה במנהג טוב שנראה שנעשה בקביעות גמורה, כדי שלא יבוא להקל בנדרים, ולכן תמיד יש לעשות שאלת חכם, אף שיש לצרף את סברת השלמת חיים הניל בעת הצורך.

ודעת הגר"ש אלישיב (אשר האיש ח"ג פכ"ג אות יז) שגם לדעת הרע"ק א שעושה קידוש ביום כיפור שחל בשבת, מי'מ אין לו להזכיר 'שהחינו' בקידוש כבכל יום טוב, אלא יברך עם הציבור בניסת היום, אמנם אם בירך 'שהחינו' על הכוס, אין זה הפסק בין ברכת הגפן לשתייה, כיון שבשאר יום טוב מסדרים את ברכת 'שהחינו' על הכוס.

סימן תריט

סדר ליל יום הכפורים

[משנ"ב ס"ק ב]

וְנִהְיֶינָהּ (1) וְכו', וְנִבְנוּ תָם הַקְּשָׁה עַל זֶה (2) וְכו', שְׂיִדֵּר מְקָאן וְלִהְיָא שְׁלָא יְחֻלוּ (3).

1) ולענין המנהג שכתבו הראשונים הובא בטור שמתציאים תחילה ספרי תורה, כתב הכף החיים (ס"ק טז) שאינו מעכב, והוסיף, שאם יש לציבור רק ספר תורה פסול לא יוציאהו.

2) שהקשה ר"ת (תוס' נדרים כג, ב ד"ה ואת, הובא ברא"ש ביומא פ"ח סי' כח), שבהתרת נדרים הרי צריך שיהיו שלשה אנשים המתירים או יחיד מומחה, ועוד שצריך חרטה על הנדר וגם לפרט אותו, ועוד שמי מותר לש"ץ עצמו.

הלכות יום הכפורים סימן תריט

המשך מעמוד 162

[משנ"ב ס"ק י]

וְצִרְיָן לִזְמַר בְּנֵה "הַמְּקָלָף הַקְּדוּשׁ" (12).

12) ואם טעה ואמר הא-ל הקדוש, כתב לעיל (סי' תקפב ס"ק י) לענין 'שבת שובה', שאם נזכר קודם שסיים את הברכה יחזור ליהמלך הקדוש, ואם סיים את הברכה יש דעות אם צריך לחזור.

[משנ"ב ס"ק יג]

הִינֵנוּ בְּשִׁעַת תְּפִלָּה בְּלִילְהָ (13).

13) ולעמוד ביום כיפור בשעת קריאת שמע, שכתב השו"ע לעיל (סי' סג ס"ב) שמי שרוצה להחמיר ולעמוד בקריאת שמע נקרא עברין, כתב במשנ"ב שם (ס"ק ח) שהא"ר (שם ס"ק ד) כתב בשם המהרש"ל שביום כיפור לכל הדעות מותר לעמוד, כיון שאינו עושה כן משום גאווה, אלא כדי להדמות למלאכים שנקראים עומדים, ולדעת הפמ"ג (שם א"א ס"ק ב) גם ביום כיפור אסור.

ולהתפלל ביום כיפור או לומר תהלים יחידי לאור הנר, ראה מה שכתב השו"ע לעיל (סי' רעה ס"ח) ובקצה המטה (על המטה אפרים סי' תרט ס"ק יב).

[משנ"ב ס"ק יז]

וְאֵי מְשֻׁם שְׁמִירַת הַגְּרוֹת (14).

14) ובטעם הדבר שנהגו לישון בבית הכנסת בליל יום כיפור, כתב הבית יוסף (ד"ה ועוד נהגו) שהוא משום שנהגו לומר רוב הלילה שירות ותשבחות נוכחו שכתב הרמ"א בא"ן, ועוד טעם כדי לשמור על הנרות, וטעם זה הביא גם המשנ"ב לעיל (סי' קנא ס"ק יט) בביאור דברי השו"ע שם (ס"ד) שכתב שלצורך בית הכנסת מותר לישון בתוכו.

ובטעם הדבר שאין אומרים 'אבינו מלכנו' כשחל בשבת כמו שכתב הרמ"א, כתב הערוך השלחן (ס"ח) שהוא להיכיר שהיום שבת, שהרי פיוטים ויודיים אומרים גם כשחל יום כיפור בשבת. מאידך, בשו"ת אגרות משה (ארו"ח ח"ג סי' יח) כתב שמשמע בריב"ש [שהוא מקור דברי הרמ"א] שאם נוקטים שאין לומר 'אבינו מלכנו' כשחל בשבת, אסור מצד הדין לאומרו, ודוקא תפילות שמוסיפים בתוך תפילת שמונה עשרה נחשבות כטופס הברכה שיש לאומרן גם כשחל יום כיפור בשבת.

11) וכיון שבשבת זו אי אפשר לקיים את המצוה של 'זכור את יום השבת לקדשו' בקידוש על הכוס, הורה הגר"ח זוננפלד בשם רבו הגר"א שאג (לוח ארץ ישראל יום כיפור) שיכוין לזה בתפילה כשמוכיר את השבת, וכן כתב החתם סופר (הגהות על השו"ע תחילת סי' רעא), אלא שכתב כן אף כשיום כיפור לא חל בשבת, וראה גם בדברי הגר"ש איערבך (שש"כ פמ"ז הע' יז). ואם שכח לכון או בתפילה, כתב הגר"ש דבילצקי (קיצור הלכות מועדים תפילת יום כיפור הע' כו) שיכוין לזה בברכת מעין שבע, או למחרת באחת מתפילות שמונה עשרה. מאידך, בשו"ת הר צבי (ארו"ח ח"א סי' קנה) ובספר מקראי קודש (ימים נוראים סי' נו) כתב שירצא ידי חובת קידוש היום בתפילה אפילו שלא מכיון לזה, וכמו שכתב החי אדם (כלל סח סי' ט, הובא במשנ"ב לעיל סי' ס ס"ק י) שאף שסוברים שמצוות צריכות כוונה, מי'מ כשקורא קריאת שמע על סדר התפילה, וכן כשאוכל מצה או נוטל לולב, אף אם לא כיוון יצא, שהרי עושה את המצוה כדי לצאת בה, וכל שכן כשמוכיר שבת בתפילה, שמן התורה זהו הקידוש העיקרי שירצא בזה ידי חובה. וראה מה שכתב המשנ"ב לעיל (סי' תריח ס"ק כט) ובשעה"צ שם (ס"ק כב) ובמה שכתבנו שם.

הלכות יום הכפורים סימן תרי"ט תרכ"א

ה'לילה: הגה וטוב לישן (טו) נחוק מן הארון (מחכ"ו). (טז) ומי שאינו רוצה לומר תשכחות ושירות בלילה לא יישן שם (מהרי"ו). והחזנים המתפללים כל היום לא יעורו כל הלילה, כי מאבדין קולם קשאנים (שנים (מהרי"ו):

תרכ"א מנהג יפה לקצור בתפלת שחרית, ובו סעיף אחד:

א [*] (א) אטוב (ב) לקצור בפיוטים ובסליחות שחרית כדי למהר, בענין שיתפלל מוסף (ג) קדם שבע שעות:

תרכ"א סדר קריאת התורה ומילה ביום כפור, ובו ו' סעיפים:

א מוציאין שני ספרים, אבראשון (א) קורים ששה (ב) בפרשת (ב) באחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה', [*] ואם חל בשבת (ג) קורים שבעה, (ד) ומפטיר קורא בשני בפנימס "ובעשור לה'ש" ומפטיר בישעיה "ואמר סלו סלו פנו דרך" עד "כי פי ה' דבר": ב (א) (ה) גמילה ביום-הכפורים, מלין (ו) בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה, ולאחר המילה אומרים 'אשרי' (והמנהג למול (ז) אחר 'אשרי' (מנהגים). ו'אם הוא (ח) במקום שצריך לצאת מבית-הכנסת, אין מלין (ט) עד אחר חזרת ספר-תורה,

שערי תשובה
[*] טוב לקצור כו'. וכתב בשו"ת הר"ה פנקס סיון כו במעשה שארע בה"כ בעת חזרת התפלה כולו רם אצל פיוט לאל עונן דין נפלה דלקה בעיר ר"ל וברחו כלם מבהכ"ז וגם הש"ץ עקר ממקומו והלך לביתו עם הפוסק דברכים ושאר ענינים, והפוסק היה מקרי אנס מאחר דלא נשארו עשנה דענין להש"ץ ובין ששנה כדי לגמר כל התפלה חוזר לראש, ושנה לגמר את כלת מקרי שעור התפלה בלא הפיוטים, וקאן שהוא בשלשה ברכות הראשונות אפלו לא שנה רק שהיה מוצעת נמי חזרו לראש בין גז"ר ברכה א' היא נחשבת וחתרו לתחלה, ה"ל לפי מש"ל דהרי אנס מחמת התפלה והתדאר צריך לחזור לראש (לענין בהפסק בגי' כ"ע מורים דאף בהפסק שלא מחמת אנס, ודוקא במקום דבעינן שנה כדי לגמר את כלת שנתא צריך לחזור לראש בנה מחלקים הפוסקים בין מחמת אנס, ע"ש, מאש"כ בגי' דאפלו לא שנה כו' פוסק, וכן בקשה באמצע הענין לחזור לראש ברכה לבד אין חלוק בין הפסק מחמת אנס או לא), מיהו הפיוט שכתב אפרו א"צ לחזור ולומר בשחזור גז"ר, אצל זכרנו ומי כמות מאחר שהם מטפסע הברכה צריך לאמנם שנית, ואע"ג דאם שכת א"צ לחזור ה"כא שאני, ע"ש:

באר היטב
עשו גדול, מצאתי י"ה"כ שחל בשבת אין מקבלין שבת, אכל מזמור שיר ליום השבת יש לאמרו, שכתב"ג:
(א) לקצור. וכתב בהגמ"י שאם הוא סוף שש ידלגו א"מ, עמ"א. והמחזיק כל יחיד לומר לפחות עשנה ודו"ס, ד' ב' תפלות וד' פתחת הש"ץ וב' פעמים א' במנחה וא' במעריב, כנגד י"פ שהיה מזכיר הכ"ג את השם: (ב) אחרי מול. והמפצטר על מיתת בני אהרן ומזכיר דמעול עליהם ב"כ מוחל ל' עונותיו ובניו אין מתים בחייו, הרי והארי ז"ל. ומצוה ללמד ב"כ משניות יומא, גם ללמד בסוף יומא המאמרים המדברים במעלות התשובה, ע' ש"ה. ואין לת"ח לעסק בתורה ולהשמיט מלהתפלל התפלות והסליחות ובקשות עם העבור, שכתב"ג: (ג) ומפטיר. בהפטרה א"א מלך מוחל וסולח רק בדרך אמת וקנס לעד בא"י וגו', ד"מ ואחרונים: (ד) מילה. ואומרים זכר ברית, ואם חל בשבת אומרים

הפגשיות מצנינים מענין פכרה כו', ע"ש, והביאו בה"ט. וענין בשערי אפרים

מלשנה ברורה

א (א) קורין שששה¹. מפני שקדושתו יותר משאר יום-טוב, שאסור בקל בלאכה, לפיכך מוסיפין אחד, (ב) ואין מוסיפין יותר²: (ג) בפרשת אחרי מול. איתא בזה: כל מי שפצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעול עליהם, מוחלין לו עונותיו, ובניו אינם מתים בחייו. והעקר בזה, שעל-יד-זה יתן לב לשוב מעברות שקבדו — אם בארזים נפלה שלהבת, מה געשו אזובי הקיר [מט"א]: (ג) קוראים שבעה. כמו בשאר שבתות. וענין במקור-אברהם סימן רפב דלכתחלה אין בדאי להוסיף על שבעה³. ואפשר במקום שנתנין העולין הרבה מעול לצדקה, הפקל לא הפסיד⁴ [פמ"ג]: (ד) ומפטיר. בהפטרה אין אומרים "מלך מוחל וסולח", רק "ויברך אמת וקנס לעד, ברוך אתה ה' זכוי" [ד"מ ואחרונים]: **ב** (ה) מילה. ואומרים זכר ברית. ואם חל בשבת (ג) אומרים יום לבשעה⁵: (ו) בין יוצר למוסף זכוי. והתפלת שחרית קדם, שהיא תפלה, מה שאין פן מוסף: (ז) אחר 'אשרי'. ויש נוהגין למול קדם 'אשרי' [מ"א]. וענין באילה רבה סימן תקצא שהקסים גם-כן דכן נכון לעשות במקמה טלעמיס⁶, עין שם: (ח) במקום שצריך לצאת. כגון שאין ערוב ואין יכולין להביא התינוק לבית-הכנסת: (ט) עד אחר חזרת

[*] ואם חל בשבת כו'. וענין בסימן רפב שאין מוסיפין משום דנאש

לקרי¹ ע"ש בקרים וקסותות המתמקין, ועל-פלפנים לא יכסה ונליו: (טו) נחוק מן הארון. פן יבאו לדין הפתח: (טז) ומי שאינו זכוי. דטעם החר השנה הוא משום שלן שם לצרף מצוה, לכן מפר לישן והגרא, ע"ש. טוב ללמד ביום-הכפורים משניות מסכת יומא, גם ללמד המאמרים מסוף יומא המדברים מענין התשובה. ואין לתמיד-חכם לעסק בתורה ולהשמיט מלומר התפלות והסליחות עם העבור [אחרונים]:

א (א) טוב לקצור. ואם הוא סוף שש (ב) ידלגו אבינו מלכנו, כי אם יארו עד שעה שביעית כבר הניע זמן המנחה: (ב) קדם שבע שעות¹. לכתחלה ראוי (ג) להיות נהיר להתחיל תפלת מוסף קדם שש שעות ומקצה על היום, לפי שבשש ומקצה הוא זמן תפלת מנחה גדולה, שהיא תורה יותר מתפלת מוסף. ומקל מקום דרעבד אם ארע שנתאחר תפלת מוסף עד חצי שבע או אחר שבע, יש להתפלל מוסף קדם ואחר-כך מנחה², אם לא שקבר הגיע זמן מנחה קטנה. וצריך כל יחיד לומר (ג) עשנה ודו"ס ביום-הכפורים³ לפחות, ארבעה בארבע תפלות וארבעה בתורת הש"ץ⁴, וישתי פעמים, אחד במנחה ואחד במעריב, כנגד עשר פעמים שהיה כהן גדול מזכיר את השם ביום-הכפורים:

שער הציין

(א) מנהג-אברהם ושי"א: (ב) משה-אפרים. וענין סימן רפ: (ג) ומה שאומר במעריב עוד פעם אחת בתוך סליחות לא חשיב, ולא חשיב אלא מה שאומרים בתוך תפלה: (ד) פן משמע לעיל סימן רפב סעיף א' בה"ה: (ה) ובאילה רבה כתב דיש שאין אומרים יום לבשעה, דהני כמו הלל, עין שם. ובתשובת שואל ומשיב מ"ד חלק ב סנייה כתב דאומרים:

הֶלְכוֹת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִימָן תְּרִיט תְּרַכָּא

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יד]

שְׁהֵם שְׁמִירָה לְקָרְיָא⁽¹⁵⁾.

שחיבו מדרבנן. וכן כתב ספר החינוך (מצוה ססד) שמצוות וידי נהגת בזכרים ובנקבות, והעובר על זה ולא התוודה ביום כיפור ביטל מצות עשה. והכף החיים (סי' תרו ס"ק ד) כתב בשם היפה ללב שלא שמע שנשים מתוודות ביום כיפור, ויתכן שסמכו על מה שהבעל מתוודה ואומר אבל חטאנו אנחנו ואבותינו "ואנשי ביתנו" [שהוא הנוסח למנהג בני ספרד]. וסיים הכף החיים שיותר נכון שיתוודו בעצמן משום שמצוה בו יותר מבשלוחו.

והאם גם אשה צריכה להתוודות עשר פעמים, דעת הגרי"ש אלישיב (שם) שאינה צריכה. והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פמ"ו הע' נד) כתב שכיון שעשר פעמים הוא רק ממנהג, יתכן שנשים לא נהגו בזה.

4) והאם הש"ץ צריך לומר בחזרת הש"ץ את הוידוי בקול, דעת הגר"ש איערבך (מערני שלמה עמ' סו) שאין צריך לאומרו בקול, שאף שצריך להתוודות יחד בציבור, מ"מ אין לוידוי דין של חזרת הש"ץ, ואינו אלא כשאר הפיוטים שמוסיפים שאין צריך להוציאם בזה. והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל שם הע' עז) כתב שיתכן שאינו צריך לאומרו בקול כיון שכולם אומרים אותו, וכמו שכתב הרמב"ם לענין קדושה [שכתב בסדר התפילה שבעת שהציבור עונה עמו קדושה לא יגביה הש"ץ את קולו]. מאידך, הגר"ש דבליצקי (זה השלחן ח"ג הערות בעניני תפלה עמ' ו) כתב שעל הש"ץ לאומרו בקול, ואין לו להנמיך את קולו יותר משאר חזרת מהש"ץ, כיון שהוידוי הוא חלק מחזרת הש"ץ.

סִימָן תְּרַכָּא

מְנַהֵג יִפְהָ לְקַצֵּר בְּתַפִּילַת שְׁחָרִית

[משנ"ב ס"ק ב]

קָדֵם שְׁבַע שְׁעוֹת⁽¹⁾ וכו', וְאַחֲרֵיכֵן מְנַהֵג⁽²⁾ וכו', עֲשֶׂה וְדוּיִים בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים⁽³⁾ וכו', וְאַחֲרָיֶהָ בְּחֻזַּת הַשִּׁי"ץ⁽⁴⁾.

1) ובטעם הדבר שיש להתפלל מוסף קודם שבע שעות, כתב לעיל (סי' רפו ס"ק ב) שהוא משום שזמן הקרבת קרבן המוסף היתה לכתחילה עד סוף השעה השביעית, וכל זה לכתחילה, אבל אם התפלל לאחר מכן כתב השו"ע (שם ס"א) שיצא ידי חובה, כיון שזמנה כל היום. ואף חזרת הש"ץ, כתב הגר"ש דבליצקי (ספר חוקת גולם עמ' ה) שלכתחילה יש להתחיל לאומרה קודם שבע שעות.

ומה שכתב כאן בשו"ע שיש לקצר כדי להתפלל קודם שבע שעות, ואילו בשו"ע לעיל (שם) כתב שאם מתפלל מוסף אחר שבע שעות נקרא פושע, ביאר הגרי"ש אלישיב (קובץ מבקשי תורה חמי"ג עמ' ע-עב) שהיינו דוקא כשמתעצל מלהתפלל, אבל אם אינו מתעצל וכגון שמאריך בפיוטים ביום כיפור לא נקרא פושע, אלא שיש להתרדל להימנע מכך משום הקדמת תפילת מוסף לתפילת מנחה. וכן כתב בשו"ת שטת הלוי (ח"ט סי' טב) ללמד זכות על הנהגים לאחר את תפילת מוסף ביום כיפור ושמחת תורה, והביא שעל דברי הגמ' (ברכות כח, ב) שנקרא פושע כתב הרעק"א (בגליון שם) "עיין לקמן דף מג, ב", וביאר בשבט הלוי שכונתו לדברי רש"י שם (ד"ה פושע) שכתב בביאור המילה פושע, שהכוונה 'מתעצל' [אכן, ראה באלף המגן (על מטה אפרים ס"ק ב) שנקט שנקרא פושע] גם לגבי מוסף של יום כיפור, וכן משמע גם בפמ"ג (אי"א ס"ק א), והוא דלא כמשמעות השו"ע והמשנ"ב כאן]. ולענין המאחרים את תפילת מוסף שבת ושמחת תורה, ראה מה שכתבנו בזה לעיל (סי' רפו ס"ק ב).

2) כאן הכריע המשנ"ב שיתפלל תחילה מוסף ואחר כך מנחה, ויש להעיר שהשו"ע לעיל (סי' רפו ס"ד) הביא שתי דעות איזו תפילה יתפלל קודם, ואת הדעה הראשונה שיש להתפלל מנחה תחילה כתב השו"ע (שם) בסתם, והכלל הוא שסתם י"ש אומרים הלכה כסתם, ועוד, שגם לדעה השנייה מ"מ אם רוצה להתפלל עכשיו את שתייהן מבואר שם שעליו להקדים להתפלל מנחה, וביאר בספר מקראי קדש (ימים נוראים סי' טב) שיתכן שביום כיפור יש לצרף את הסברה שהוסיף השו"ע שם, שיש שחורה שבציבור אין מקדימים מנחה, כדי שלא יטעו הציבור. ונאכן, לענין יחיד ששכח להתפלל שחרית ומוסף הגיע זמן מנחה, כתב לעיל (סי' קח ס"ק טז) שיתפלל תחילה מנחה ואחר כך מוסף ואחר כך שחרית, והוסיף שמי"מ אם הקדים מוסף למנחה יצא ידי חובה.

3) ואף המתפלל ביחידות, הורה הגרי"ש אלישיב (אשרי האי"ש ח"ג פכ"א אות טז) שראוי שיתוודה עשר פעמים [אוילי כוונתו שיאמר את הפיוטים של חזרת הש"ץ עם הוידוי].

והאם חיוב זה של וידוי ביום כיפור נהגה גם בנשים, המשנ"ב לא חילק בדבר, וכן הוא בספר היראים (סי' רטג) שכתב שציוו חכמים שכל ישראל יתוודו בין איש בין אשה ביום הכיפורים [ולדבריו משמע

סִימָן תְּרַכָּא

סֵדֶר קְרִיאַת הַתּוֹרָה וּמִילָה בְּיוֹם כְּפוּר

[משנ"ב ס"ק א]

קִרְיָן שְׁשֶׁה⁽¹⁾ וכו', וְאֵין מוֹסִיפִין יוֹתֵר⁽²⁾.

1) ולהעלות לתורה ביום כיפור את מי שאינו מתענה, בשו"ת רעק"א (מהדריק סי' כד) כתב שאפשר להעלותו, כיון שהקריאה ביום כיפור היא מחמת קדושת היום וכמו בשבת ויום טוב, ולא מחמת התענית. מאידך, בשו"ת לב חיים (ח"ג סי' קלד) כתב שלא יעלה, שהרי אף בשאר תעניות ציבור כתב השו"ע לעיל (סי' תקטו ס"ו) שלא יעלה, ואם כן גם ביום כיפור שהעניו בו הוא מדאורייתא לא יעלה, וכל שכן שלא יעלה לקריאה של המפטיר מתענה. אולם האלף המגן (על מטה אפרים, סי' תריט ס"ק ג) כתב שרק למפטיר לא יעלה, כיון שקוראים בו "תענו את נפשותיכם", אבל לספר הראשון יכול לעלות. והשדי חמד (מערכת יום כיפור סי' ב אות ז) כתב שנראה כדברי הרעק"א, שכיון שהתורה התיירה לחולה לאכול הריהו עושה מצוה בזה, ואכילתו נחשבת כעניו. ולענין להעלותו בתפילת מנחה, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרכב ס"ק ו).

2) ובטעם הדבר שאין להוסיף, ביאר השו"ע הרב (סי' רפב ס"א) כדי שלא יהיה יום כיפור שוה לשבת שעולים בה שבעה.

[משנ"ב ס"ק ג]

לְהוֹסִיף עַל שְׁבָעָה⁽³⁾ וכו', הַמְקַל לֹא הִפְסִיד⁽⁴⁾.

3) ובטעם הדבר שלא כדאי להוסיף, ביאר לעיל (סי' רפב ס"ק ו) כיון שראשי הפרשיות מכוונים שמסיימים בעניני כפרה.

4) ובמקום שיש לחוש שאם לא יוסיפו יגרום הדבר למחלוקת, כתב הערוך השלחן (סי' רפב ס"ז) שאין למחות באלו שמוסיפים.

הַלְבוּת יוֹם הַכְּפוּרִים סִימָן תְּרִיט תְּרַכָּא

המשך מעמוד פב

[משנ"ב ס"ק ה]

ואם תל' קשבת אוקרים יום ליבשה⁶⁵.

5) וכן כושי ברית בראש השנה שחל בשבת, כתב לעיל (סי' תקפד ס"ק יב) שאומרים יום ליבשה לפני סיום ברכת גאל ישראל, כיון שהוא שבת על המילה. ויש לאומרו לפני סיום ברכת גאל ישראל, כמבואר לעיל (שם) ובלבוש (כאן ס"ב). ומטעם זה ביאר המטה אפרים (באלף למטה ס"ק א) שדוקא כשחל בשבת נהגים לאמרו, אבל כשחל ראש השנה ביום חול אין אומרים אותו, על פי מה שכתב המג"א (סי' תקפד ס"ק ז) שבשבת אין לחוש כל כך לסמיכות

גאולה לתפילה, ולכן אפשר להפסיק שם גם כדי לומר יום ליבשה.

[משנ"ב ס"ק ז]

למול קדם אשירי⁶⁶ וכו', לעשות מפקה טעמים⁶⁷.

6) וכן אמירת יזכור, כתב האי"א (בוטשאטש, סי"ב) שיש לומר אחרי הברית.

7) וכשיש ברית בראש השנה שחל בשבת, כתב לעיל (סי' תקפד ס"ק יב) שתי דעות האם למול קדם אשירי, וכתב שהטעם שיש למול קדם אשירי הוא כדי שלא יהיה הפסק גדול בין אשירי לקדיש שמוטב עליו.

הַלְבוּת יוֹם הַכְּפוּרִים סִימָן תְּרַכָּא תְּרַכָּב

המשך מעמוד 164

מאידך, הגשר החיים (שם ס"ק ז) כתב שאף בשנה הראשונה מזכירים נשמות, ואפילו בשבת הראשון לפטירתם, כשיום טוב דחה את האבלות מזכירים נשמות, אך אם מת בחג ועדיין לא נקבר, אין מזכירים נשמות. וכן משמע בפמ"ג (סי' תקמו א"א ס"ק ב) שאף בשנה הראשונה יש לומר, וכן מבואר בלבוש (יו"ד סי' שמו ס"ג). ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' טא אות י) כתב שמי שדחה להזכיר נשמות הוריו אפילו בשנה הראשונה אין למחות בידו, משום שאדרבה הדין עמו. ודעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פט"ז דבר הלכה אות ח) שכל הטעם שלא אומרים בשנה הראשונה הוא משום שלולים לבוא לידי בכיה יתירה ויש בזה הפרעה בשמחת החג, לפיכך היודע שיוכל להתגבר ולא לבכות, יאמר אף בשנה הראשונה.

האם מותר לומר יזכור ביחידות, בשו"ת דהאי השדה (סי' יב) והגשר החיים (שם ס"ק ו) כתבו שיוכל לומר, וכן כתב הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שם אות ט) שכיון שהוא רק מנהג אין חיוב להקפיד לאומרו במנין, ומימ' לכתחילה אין לזלזל בזה אלא יש לאומרו דוקא בציבור. וכן דעת הגר"ש אלישיב (ספר הזכרון מבקשי תורה לגרש"ז אויערבך עמ' תנד). והוסיף, שלכן אשה שאינה יכולה לבוא לבית הכנסת לאמירת יזכור, תאמר בביתה ביחידות.

21) ואם לא יתן לצדקה את מה שנדר, כתב השערי חיים (על שערי אפרים שערי י ס"ק לח) בשם ספר קב הישר (פפ"ו) שחט ושלום עלול שיהפוך עליו את הנשמה שנדר בעדה למקטרג, והוסיף בשם התרומת הדרשן, שנהג שבימים המחרת לא טעם כלום עד ששילם את מה שנדר בעד הנשמות, ובספר דרכי חיים ושלום (אות תקו) כתב שמד' במצאי יום טוב שילם לצדקה מה שנדר.

סִימָן תְּרַכָּב

סֵדֶר תְּפִלַּת מְנַחָה

[משנ"ב ס"ק א]

קדי' להפסיק בין תפלת מוסף⁶⁸.

1) ולענין אמירת ילודי ה' אורי' נגד לאחר תפלת מוסף, כתב האדר"ת (תפלת דוד נפש דוד עמ' קמה) שכיון שעיקרו ניתקן על פי המדרש שאורי' זה ראש השנה וישעיה' זה יום כיפור, אם כן דאי ראי לאומרו ביום כיפור, ותמה על המקומות שלא נהגו לאומרו, והוסיף, שהוא תיקן שיאמרוהו ביום כיפור, וכן מבואר במטה אפרים (סי' תריט סמ"ז) שנהגים לאומרו ביום כיפור.

על חטא, כתב לעיל (סי' תרו ס"ק יא) שצריך לומר בסתר ובגלוי וכן בשגגה ובודוק, משום שיש להקדים את הקל לחמור, אלא שהוסיף, שהמטה אפרים (שם ס"ב) כתב שאין לשנות מהנוסח שכתוב בסידורים, כיון שלא כדאי להוציא את עצמו מן הכלל אפילו באמירת על חטא. ובספר בירור הלכה (סי' תקפד ס"א) העיר מתפילת עמידה של יום כיפור שאומרים בה 'מחה והעבר פשעינו וחסאתינו מנגד עיניך' ולא מקדימים את הקל לחמור.

[משנ"ב ס"ק יט]

פפ"ה קיום הכפורים⁶⁹ וכו', דברך מנקה אקאי⁷⁰.

20) ומלבד תפילת יזכור תיקנו לומר גם קל מלא רחמים, וביאר הגשר החיים (ח"א פלי"א אות ב ס"ק ג) שתפילת יזכור נתקנה לכל יחיד ויחיד לאומרה לעילוי נשמת קרוביו, ותפילת קל מלא רחמים נתקנה לאומרה על ידי השי".

ולגבי להזכיר שמות של קטנים, הביא הגשר החיים (שם ס"ק ח) דעת בזה, שיש נהגים שלא להזכיר ילד שנפטר פחות מבן י"ג שנים, ויש שלא מזכירים פחות מבן עשרים, וסיים שרבים מזכירים אפילו קטן שלא הגיע לכלל דעת, משום שלילדים אלו חשבונות מגלגולים קודמים.

ולהזכיר את רבותיו שאינם קרוביו [למי שכבר אומר על קרוביו], במנהגי מהר"ל (הליכות יום כיפור אות יד) כתב שהמהר"ל נהג להזכיר את כל רבותיו שלמד אצלם, וכן הביא הקצה המטה (על מטה אפרים ס"ק ד) בשם שו"ת חבר בן חיים (דף קי) שנהג להזכיר את רבו החתם סופר.

הטעם שנהגים שמי שיש לו הורים ולא אומר יזכור יוצא מבית הכנסת, כתבו השערי אפרים (בפתחי שערים עמ' י סל"ב) והגשר החיים (שם אות ד) שאם כולם יאמרו הם ישתקו נראה כהתגודדות, וגם שיש לחוש לעין הרע שכל הציבור אומרים יזכור ואלו עומדים ושותקים, והארחות חיים (ספינקא, סי' תרסח ס"ק ז) כתב שיש לחוש שיאמר עמהם, וברית כרותה לשפתיים.

ולענין אמירת יזכור בשנה הראשונה לפטירת אביו או אמו, כתב הקצושי"ע (סי' קלג סכ"א) שנהגים שאין אומרים ויהאיים מבית הכנסת, והוסיף, שטעם הדבר מבואר בספר כרם שלמה (סי' תרסח), ושם כתב שאין המת משתבח מהלב אלא לאחר שנים עשר חודש, ויש חשש שלעולים הם לעורר לבכי ולגרום בלבול וצער ביום טוב. ודעת החו"א (דינים והנהגות פ"ח אות ג וארחות רבנו ח"י עמ' רה) שבשנה הראשונה אינו אומר יזכור, אך לא צריך לצאת מבית הכנסת, כיון שכל הטעם שצריך לצאת הוא משום עין הרע [ראה לעיל] וכאן לא שייך טעם זה.